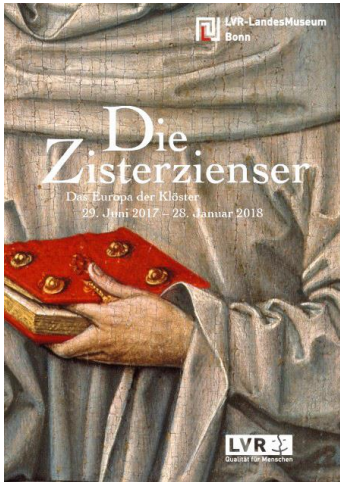

Overgenomen uit: Begijnhofkrant 57 (2017) 12 - 13

Die Zisterzienser. Das Europa der Klöster

Paul Marchal.

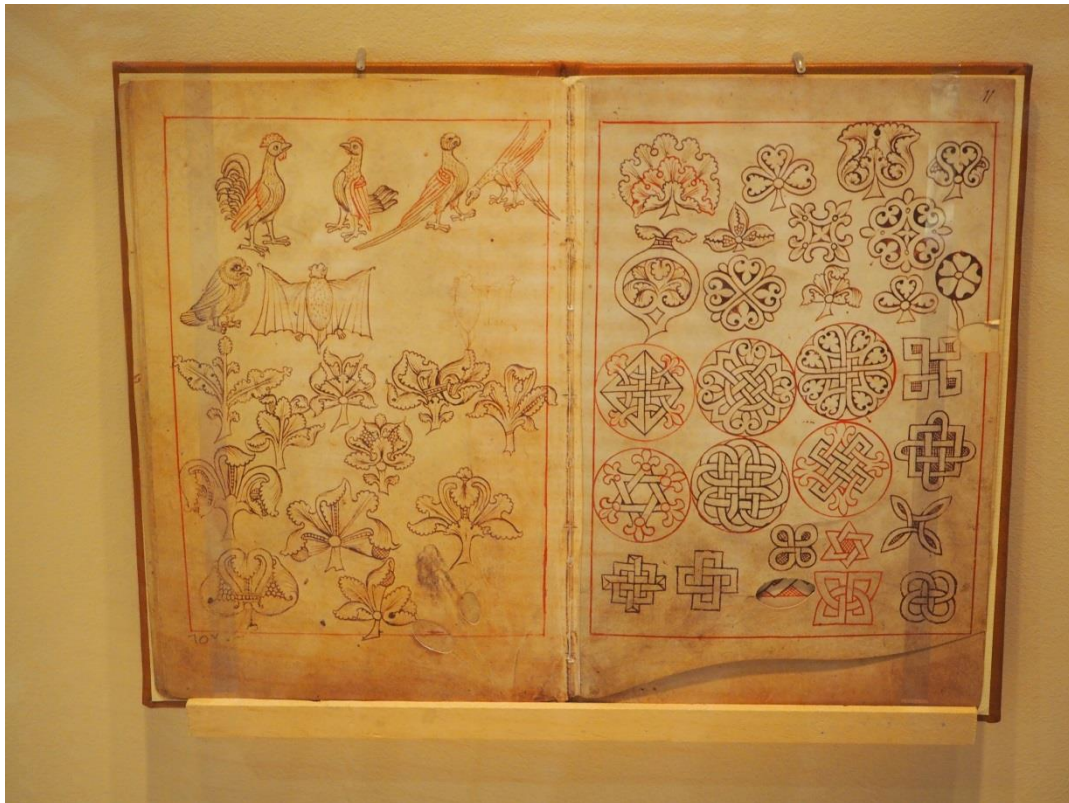

Onder deze titel loopt in het Rheinisches LandesMuseum Bonn tot en met 28 januari 2018 een gefundeerde tentoonstelling waarop wij hier kort inzoomen. In zijn artikel “Begijnen en boeken” (Begijnhofkrant 56, blz. 10) ging Hugo Vanden Bossche in op de interpretatie van het Hooglied door Bernardus van Clairvaux en werd duidelijk dat dit aspect van de cisterciënzer spiritualiteit weerklank vond in het begijnenwezen.

“Die Zisterzienser” focust in de eerste plaats op Duitsland, hoewel heel wat bruiklenen te zien zijn uit o.a. Frankrijk, Oostenrijk, Scandinavië, het Abdijmuseum Ter Duinen... De ondertitel van de tentoonstelling luidt toepasselijk “Het Europa van de kloosters” en besteedt ook ruime aandacht aan de Europese gedachte van de cisterciënzers. Zij vormden “Het concern van de witte monniken”, aangezien hun abdijen over de toenmalige staatsgrenzen heen in nauw contact stonden met elkaar. De aanwezigheid van de abt tijdens het jaarlijks Generaal Kapittel was ondanks de lange afstanden en de onvermijdelijke reisperikelen verplicht. De orde onderhield ook contacten met de plaatselijke boerenbevolking en de adel en beschikte over steunpunten: pachthoeven op het land en refugia in de steden. In de tentoonstelling worden zij onder de term “Grangien” samengevat, afgeleid van het Latijn “granum” (korrel).

De expositie omvat 7 hoofdthema’s: kerk en liturgie, stichters, clausuur, vrouwenkloosters, materiële voorzieningen en handel, scriptorium en Bernardus van Clairvaux.

De cisterciënzers volgden een strenge regel met een in de eerste plaats strikt opgelegd religieus programma. Het kerkgebouw als centrale ontmoetingsplaats in de religieuze beleving beantwoordde Europawijd aan strenge bouwregels. In de tentoonstellingsarchitectuur worden archeologische museumstukken feilloos in een 3D-presentatie geïntegreerd, een staaltje van verfijnde techniek en actuele visualisering. De onderdelen van het gotische retabel uit het klooster Kamp, hoogstaand vakmanschap uit het Maasland, werd voor de gelegenheid in zijn oorspronkelijke vorm gereconstrueerd.

In de vloertegels van de cisterciënzerkerken doken telkens weer dezelfde decoratieve elementen op. In heel Europa circuleerden identieke staalboeken. Uit de afgebeelde motieven maakten de bouwheren van de cisterciënzerkerken hun keuze. ("Reiner Meisterbuch", ontstaan begin 13de eeuw).

Ook de typische structuur van een cisterciënzerabdij wordt grondig gedocumenteerd. Het leven binnen haar muren was in de middeleeuwen ontzettend zwaar. Zelfdiscipline (waaronder zwijgplicht, onderbreking van de slaap) en algehele materiële onthechting (streng winterkoude was een grote beproeving) ondermijnden de gezondheid en verklaren de lage levensverwachting van de cisterciënzers. Wie hun "kleding-, slaap- en eetcomfort" aan den lijve wenst te ervaren, vindt in de tentoonstelling het nodige concrete didactische materiaal, onder meer een plank met strozak die dienst deed als bed.

Tegenover de vrouwen in hun orde namen de cisterciënzers aanvankelijk een ambivalente houding aan. Zij werden gedoogd, maar tegelijkertijd beschouwden zij hen ronduit als minderwaardig. Eens gesetteld, legden de zusters eigen bijkomende accenten. Aan de Mariaverering die in cisterciënzergemeenschappen sowieso een bijzondere plaats innam, voegden zij een extra dimensie toe. Ook organisatorisch legden zij eigen klemtonen. Tot de topstukken in de tentoonstelling behoort het Mariabeeld van 1415, afkomstig uit klooster Eberbach dat door het Louvre werd uitgeleend en daar als "Belle Allemande" bekend staat.

Maria met kind en schenksters. Cisterciënzerinnenklooster Dalheim 1520/30.

De cisterciënzers beoefenden niet alleen landbouw en diverse ambachten, zij waren eveneens beslagen op het vlak van de ijzerbewerking en de productie van bouwmaterialen (bakstenen, tegels). In de eerste plaats voorzagen zij in hun eigen behoeften, maar de handel won al gauw aan belang. Zo waren de cisterciënzers niet uitsluitend afhankelijk van milde schenkers. Ook in het kredietwezen werden zij actief. De witte monniken hielden eraan de afspraken en transacties met hun handelspartners schriftelijk vast te leggen. Daartoe beschikten zij over vaak hoog opgeleide conversen, die van hun religieuze verplichtingen grotendeels waren vrijgesteld. De tentoonstelling biedt inzicht in de boekhouding van de cisterciënzers met rekeningen, kaarten en contracten. In dit verband worden verscheidene stukken uit Ter Duinen getoond.

In het gedeelte “scriptorium” zijn een reeks waardevolle psalters, bijbels en gradualen te zien. Tot de oudste werken behoren twee handschriften met regels, gebruiken en gewoonten van de cisterciënzers, geschreven in Cîteaux op het einde van de twaalfde eeuw. Van de talloze verluchte handschriften zijn er een drietal volledig toegankelijk voor het publiek: als facsimile kunnen zij van voor tot achter worden doorbladerd.

De tentoonstelling eindigt met een portret van Bernardus van Clairvaux en gaat een korte confrontatie aan met Luther. In 2017 viert Duitsland namelijk het Lutherjaar dat op deze wijze wordt geciteerd.

Paul Marchal
Tekst en Foto's